

L. T. GÜZAL'YAN : *Neizdannie Nadpisi Bayburtskoy Tsitadeli* (Vizantiyskiy Vremennik, VIII, Moskva-Leningrad 1956 Akademiya Nauk SSSR, İnstitut İstorii).

"Vizantiyskiy Vremennik" adlı tarih dergisinin VIII. cilt 1956 sayılı nüshasında (306-330 sahifelerinde) L. T. Güzal'yan "Bayburt kalesinin neşredilmemiş yazıtları" adlı bir makale yayınlamıştır.

Makale sahibi, akademi mensubu İ. A. Orbeli'nin kendisine, Bayburt kalesini 1911 yılında ziyareti esnasında çekmiş olduğu onüç adet Bayburt kalesi kitabelerine ait fotoğrafları verdiğinden bahisle kısaca Selçuklu meliklerinin ortaçağda mahallî merkez olarak inşa ettirdikleri Baydurt kalesinin o zamanki ve ondan evvelki siyasi, coğrafi ve ticarî mevkiinden bahsettikten sonra kitabelerin tanıtılmasına geçmektedir.

Bu fotoğrafların büyütülmüş fotokopilerini İ. A. Orbeli'nin ünlü müsteşrik W. Barthold'a verdiğini ve makale sahibine Bayburt kalesinin duvarlarında mevcut yazıtların hepsini çektiğini bildirmiş olmasına rağmen kalede mevcut bir kitabenin elde olanlar arasında olmadığını Güzal'yan teessürle kaydetmektedir.

Bundan sonra Orbeli'ye atfen makale yazarı, kaledeki yazıtların duvarların çok yüksek ve sarp yerlerinde olduğundan, büyük müşkülâtle ve bazılarının uzaktan çekildiğini ve bu yüzden bir yazının iyi okunmadığını, fakat bunun diğer bir yazıdaki metnin tekrarından ibaret olduğunu da kaydetmektedir.

Bayburt kalesinin dört yazısının ilk olarak daha 1907 yılında C. F. Lehmann-Haupt ile L. F. Max van Berchem tarafından "Ermenistan ve Diyarbakır'daki Arap Yazıtları" adlı ve C. F. Lehmann-Haupt'un "Eski Ermenistan ve Mezopotamya Tarihi Malzemesi" adlı külliyyatının IX, 3. nüshasındaki makalede yayımlandığını kaydettikten sonra Güzal'yan, Orbeli'nin Barthold'a verdiği fotoğraflar, "her türlü tarih malzemesine aynı derecede ilgi gösteren, müsteşrikin, bu fotoğrafların fazla ilgisini çekmemiş olmasının ve neşredilmemiş olan yazıtların neşredilenlere fazla bir şey katmadığı" fikrinde olduğu için bunları yayınlamadığı mütalâasında bulunmaktadır.

Makalede, Bayburt kalesine ait olan bu yazıtların altısının, ikinci olarak, Erzurum Tarih-Coğrafya Öğretmeni Abdurrahim Şerif Beygü'nün 1936 yılında İstanbul'da yayınladığı: "Erzurum (Tarihi, Anıtları, Kitabeleri)" adlı, Erzurum ve civarının tarihi ve arkeolojisini tasvir eden bir kitapta Bayburt kalesinin evvelce Max van Berchem'in neşrettiği dört yazıtını da içine alan altı yazıt neşredildiği bildirilmekte ve bu evvelce neşredilen dört yazıtın birinin Beygü tarafından daha doğru olarak yayımlandığı ve Beygü'nün Berchem neşrinden hiç bahsetmediğine de işaret edilmektedir.

Max van Berchem ile A. Ş. Beygü'nün neşrettikleri Bayburt kalesi yazıtları 1939 yılında Kahire'de yayımlanan "Répertoire chronologique d'épigraphie arabe" adlı kitabın X. cildinde 3735-3739 ve 3993 numaralarda yayımlandığına da işaret edildikten sonra Güzal'yanın makalesinin içinde sahifelerden ayrı, güzel planş kâğıdına basılmış altı yaprak halinde iki taraflı olarak neşredilen on iki fotoğraf ve birincisine "Répertoire..."daki 3737, ikincisine 3735, üçüncüsüne 3737, dört ve beşincisine 1, altıncısına 2, yedi ve sekizincisine 3, dokuz ve onbirincisine 4, on ve

onikincisine de müellif tarafından 5 sıra numarası verilen yazıtlar ayrı ayrı ele alınıp karşılıklı mukayeseler yapılarak en ince teferruatına kadar tetkik edilmiş ve bunun için de esas arapça metin neşredildikten sonra altına da rusça tercümesi yapılmış ve makale sahibi tarafından şu tekliflerde bulunulmuştur :

1 — 3739 numaralı yazıt doğru neşredilmiş olduğundan tetkik edilmesine lüzum yoktur.

2 — Güzal'yan'ın neşrettiği 2 numaralı yazıtın daha doğru olduğundan, tamamen doğru olmayıp noksan neşredilmiş olan 3736 numaralı yazıtı tercih edilmesi.

3 — 3737 numaralı yazıtın ilk iki kelimesinin okunuş tarzının düzeltilmesi.

4 — 3738 numaralı yazıtın alt kısmındaki ikinci satırının okunmasının tamamlanması.

5 — Makale sahibinin yayınladığı 3 numaralı yazıtın tamamlanmamış ve yayınlanan alt üç satırının mevcudiyetinin çok şüpheli olan 3739 sayılı yazıtın son olarak yayınlanan üç numaralı yazıt ile değiştirilmesi.

6 — 1, 4 ve 5* numaralar altında zikredilen yazıtlar da ilk defa makale sahibi Güzal'yan tarafından neşredilmiştir.

Müellifin bahsettiği yazıt metinlerinin asılları şunlardır :

I. Yayınlanmış kitabeler :

1) Répertoire'daki 3735 no.lu yazıt (fotoğraf: 2):

اتفقت هذه العمارة المباركة الميمونة في عهد أيام الدولة الملك المعظم العالم العادل المؤيد
المظفر المنصور المجاهد المرابط مغيث الدنيا والدين معز الاسلام والمسلمين سيد الملوك والسلاطين
كمال سلجوق ملك بلاد الروم والارمن ابوالخارث طغرل بن قلع ارسلان بن مسعود بن
قلج ارسلان بن سليمان ناصر امير المؤمنين
الملكى المغيث
على يد العبد الضعيف
المحتاج الى رحمة الله تعالى
لولوفى منتصف ربيع الاخر سنة عشر ستاية

2) Repertoire'daki 3737 no.lu yazıt (fotoğraf: 3):

ابتدأ عمارة برج المبارك بايام الملك العالم العادل المؤيد المنصور المظفر المجاهد المرابط
مغيث الدنيا والدين معز الاسلام والمسلمين قاصح الفرة والمشركين ملك بلاد الروم والارمن
ابوالخارث طغرل بن قلع ارسلان بن مسعود بن قلع ارسلان ناصر امير المؤمنين
الملكى المغيث
عمر هذه العمارة
العبد الضعيف استاد الدار لولو

* Müellif tarafından ilk defa neşredilmekte olan bu fotoğraf, yine ilk olarak neşredilmekte olan 4 numaralı fotoğraftan çok az farklı olduğundan Güzal'yan makalesinde bunların az farklı olan satırlarını neşretmekle iktifa etmiştir.

3) 2 numaralı yazıt (fotoğraf: 6):

اتفقت هذه العمارة المباركة الميمونة في عهد الايام الدولة الملك المعظم العالم العادل المويد المظفر الم [نص] ور [ال] مجاهد المرابط مغيث الدنيا والدين معز [ا] لاسلام والمسلمين سيد [الملل] و [ك] والسلطين كمال ال سلجوق طغرل بن قلع ارسلان ناصر امير المومنين

4) Répertoire'daki 3739 numaralı yazıtın yerine tercihi müellif tarafından teklif edilen 3 numaralı yazıt (fotoğraf: 7):

[الملك العالم] العادل المويد المظفر المنصور المرابط المجاهد [مغيث الدنيا والدين] معز الاسلام والمسلمين قامح الكفرة والمشركين [سيد] الملو [ك] والس [لاطين] [ملك] بلاد الروم والارمن ابو الحارث طغرل بن قلع ارسلان بن مسعود بن قلع ارسلان بن سليمان ناصر امير المومنين

5) Répertoire'daki 3738 numaralı yazıt:

هذه العمارة في عهد دولت السلطان المعظم شهنشاه الاعظم مغيث الدنيا والدين معز الاسلام والمسلمين ابو الحارث [؟] طغرل شاه بن قلع ارسلان بن مسعود ناصر امير المومنين [iki kelime]

على يد الامير سبسالار العادل
ضيا الدين لولو
معمار الامير

II. İlk olarak yayınlananlar :

1) 1 numaralı yazıt (fotoğraf: 5):

عمارة [هذا ال] برج الم [ارك] [بايام الدولة ملك ؟] العالم العادل المويد المظفر المن [صور المجاهد] المرابط مغيث الدنيا والدين [معز الاسلام والمسلمين] ابو الحارث طغرل بن قلع ارسلان بن [مسعود بن قلع ارسلان] ناصر امير المومنين بتاريخ روز سه شنبه بائزد [هم رب] يع [الاخر] سنة عش [رستايه] [الملك المغيث] عامر هذه العمارة الامير [ال] لاجل (bir kelime ?) ضيا الدين استاد الدار لولو

2) 4 ve 5 numaralı yazıt (fotoğraf: 9 ve 10):

هذه العمارة المباركة الميمونة في عهد الايام الدولة السلطان المعظم مغيث الدنيا والدين ابو الحارث طغرل بن قلع ارسلان عمر هذه العمارة المباركة في يد الامير صفهسلار ضيا الدين كوتوال بك لولو

Müellifin tetkik ettiği bu yazıtlardan edindiği kanaate göre Selçuklu san'atı hakkında şu nihai neticelere varmıştır :

İlk önce yazıtlar hakkında : “Tuğrul’un ünvanında ‘Kılıç Arslan oğlu’ ve Tuğrul kelimesinden mâda ancak ‘Selçuklu hanedanının asaleti’nden başka Selçuklular’a ait hiç bir şey yoktur; kalan kelime ve sıfatlar hepsi arapça veya farsçadır” denilmektedir.

Bundan sonra kalenin inşa tarzı ve inşaatı yapanlar hakkında da : “. . . Selçuklular’ın orijinal bir hususiyetini bizzat kalede de aramak beyhudedir. . . Mimari bakımından da en iyi bir inşa tarzı sayılmayan bu kalenin Bayburt’a komşu civar

kalelerin ve daha ileri gidilerek, bugün bile kalıntılarına rastlanması mümkün olan doğu Ermenistan kalelerinin inşa tarzından farksızdır. . . Kale yazıtlarının diline istinaden bunların Ermeni oldukları şüphe götürmeyen ustalarla, bu cins arapça yazı yazmayı âdet edinmiş daha uzak diyarlardan celbedilen ustalar tarafından yapıldığı kanaatine varılmaktadır. . . Buna istinaden akademi mensubu İ. A. Orbeli'nin "Selçuk san'atı" na dair, III. Beynelmile İnan san'atı ve Arkeolojisi Kongresi münasebetiyle yaptığı tebliğin Sovyet İlimler Akademisi tarafından 1939 yılında Moskva-Leningrad'ta "Tebliğler" adı altında neşredilen kitabın 150-155 sayfalarda yayınlanan hulâsasına da uygun olarak Selçuk devrinin bu eserinde, kale içinde mahfuz bir küçük kiliseyi gözönüne almadığımız halde, aslında Selçuklu san'atına ait bir hususiyet yoktur. Orbeli'nin de haklı olarak işaret ettiği gibi bu san'at Selçuklular'dan ziyade yerli halkın yarattığı ve Selçuklu fatihlerin de benimsediği yerli kültürden başka bir şey değildir. . . Bunun en baarız misalini bizim Bayburt kalesi yazıtlarını tetkikimiz neticesinde vardığımız kanaatler göstermektedir" şeklinde bir hüküm yürütülmüştür.

Bu tanıtma Bayburt kalesindeki şimdiki kadar yayınlanmamış olan kitabelerin yayınlandığını haber vermek ve müellifin de Selçuklu san'atının menşei üzerindeki fikrini Türk ilim âlemine bildirmek için yapmıştır.

Dr. İsmail KAYNAK